

HARAWAY'İN YOLDAŞ TÜRLERİ VE AĞ ÖREN ANLATILAR

Ezgi Ece ÇELİK*

ÖZ

Gelmekte olan fakat henüz açıklıkla gösterilemeyi, ifade edilebilir hale getirmek önemlidir. Özellikle de konuya ilişkin sessizliği dağıtarak tartışmanın hattını belirleyen ilk ifadeler, saptamalar, sınırlamalar daha da önemlidir. Bu çalışma da, makro ve mikro düzeyde teknolojiyle kuşatılan dünyada, gelmekte olana dair sessizliği bozan düşünürlerden biri olan Donna Haraway'in görüşlerini değerlendirmeye yöneliktir. Bu bakımdan, çalışma, Haraway'in pek çok yayınına ve söyleşisine başvurarak hazırlanmış olmakla birlikte, ağırlıkla Siborg Manifestosu, Yoldaş Türler Manifestosu ve 2016'da yayınlanan *Staying with The Trouble* kitabında yer alan makalelere dayanmaktadır. Bu metinlerde yer alan saptamalardan, sloganlardan ve bunlara ilişkin eleştirilerden hareketle, ileri teknoloji ile yaşanan/yaşanmakta olan dönüşüme odaklanılarak, insan-doğa bağlantısına dair tartışma etik/politik zemin bulma çabasıyla ilişkilendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Siborg, yoldaş türler, anlatı, ağ örme, feminizm.

COMPANION SPECIES OF HARAWAY AND NETWEAVING NARRATIVES

ABSTRACT

It is important to make the coming which is not yet obvious, understandable and expressible. In particular, the first expressions, determinations, limitations, in summary, the first communicative moves that disrupting silence, are even more important. So this study is based on questioning the coming according to Donna Haraway's approach, in a world surrounded by technology at macro and micro level. In this regard, the study is based mainly on the Manifesto for Cyborgs, The Companion Species Manifesto, and Staying with The Trouble, with reference to many Haraway publications and interviews. Particularly in the context of these texts, slogans and critics, discussion on human-nature connectedness and its transformation with the advanced technology, will be evaluated in an effort to find an ethical/political ground.

Keywords: Cyborg, companion species, narrative, net weaving, feminism.

* Dr. Öğretim Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, ezgiecelik@gmail.com
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), <http://flsfdergisi.com/>
2018 Güz/Autumn, sayı/issue: 26, s./pp.: 27-46.
ISSN 2618-5784

Makalenin geliş tarihi: 04.09.2018
Makalenin kabul tarihi: 05.11.2018

Giriş

Her geçen gün daha fazla teknolojik ürünle kuşatılan dünya(ları)mızda insanın dönüşümünü doğayla ilişkisi bakımından değerlendirmek ekolojik problemlere çözüm arayışı bakımından önem taşımaktadır. Yerkürenin canlılık ağındaki çeşitliliğin azalmasından, bireysel düzeydeki sömürüye dek her yönüyle düşünülmesi gereken ekolojik krizin elbette çağımızdaki başlıca faili insandır ve başka olanakları gerçekleştirme sorumluluğu da yine insana aittir.

Haraway’ın “siborg” figürü ve “yoldaş türler” düşüncesi, teknoloji dolayımında yaşanmakta olan dönüşümü insan ve doğa ilişkisini göz önünde bulundurarak değerlendirmeye yönelik önemli katkı sunmaktadır. Haraway’ın 1985’te yayımlanan *Siborg Manifestosu* ile giderek kullanımı yaygınlaşan *siborg* terimi ilk kez Manfred Clynes ve Nathan Kline’in 1960 tarihli “Cyborgs and Space” başlıklı makalesinde yer alır. Clynes ve Kline’in makalesinde siborg, uzay yolculuğuna ve uzaydaki yeni bir ortama uyum sağlamak üzere makineyle melezlenerek bedensel işlevleri geliştirilmiş insana işaret etmek için kullanılır. Haraway ise siborgu şöyle tanımlar: “Siborg, sibernetik bir organizmadır; bir makine-organizma melezi, kurguya olduğu kadar gerçekliğe de ait bir yaratıdır.”² Siborg, sibernetik ile organizmanın bir araya gelişiyle, enformatik ile biyolojinin bileşimiyle artık başka bir şeyin olduğu bir mozaik, bir kimeradır.

“Benim bakış açımdan, siborg birçok şeyi bünyesinde toplayan bir figür ve İkinci Dünya Savaşı sonrası tekno-bilimsel kültürlerin, enformasyon bilimleri ve biyolojik bilimler tarafından derinden biçimlendirildiği bir yoldan geliyor. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hali hazırda yapılmakta olan ve son elli yılda derinleşen ve yaşam biçimimizi daha derinden dönüştüren bilişim ve biyolojinin patlaması sonucunda ortaya çıkmış bir figür bu.”³

Manifesto’nun yayınlandığı 1980’lerden bugüne teknolojik gelişmelerin gerek niteliği gerekse hızı göz önüne alındığında ve akıllı telefonların, bilgisayarların, implantların, yapay organların bedenimizin birer parçası haline geldiği düşünüldüğünde bir figür olarak siborg daha dikkat çekici hale gelmektedir. Haraway’e göre, makine-organizma melezi olan siborg bugünün politikalarını üretmek bakımından göz önünde

² Haraway, D. (2010). *Başka Yer*, Çev. Güçsal Pular, Metis Yayınları, İstanbul, s.45.

³ <http://davetsizmisafir.org/2007/02/08/donna-haraway-ile-siborglar-ve-yoldaş-turler-uzerine/>

bulundurulması gereken önemli bir figürdür. "Siborg bizim ontolojimizdir; bize politikamızı verir."⁴ Alternatif politikalar üzerine düşünmek için siborg üretken bir figürdür fakat çağın teknolojik gelişmelerinin kestirilemezliği, Haraway'in özellikle ilk çalışmalarında siborg figürü aracılığıyla gerek toplumsal gerekse çevresel problemlere ilişkin çözüm önerisinde bulunmasını zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmayla amaçlanan, teknoloji dolayımında yaşanmakta olan insan-doğa dönüşümü üzerine düşünmek ve bu süreçte etik-politik ilkelerimizi belirleyebilmek için konunun tartışılmasında verimli bir hat sunan Haraway'in görüşlerine odaklanarak, ilk çalışmalarından itibaren ortaya koyduğu saptamaların izini sürmek ve özellikle son dönemde önerdiği alternatifleri tartışmaya açmaktır.

Siborglardan Yoldaş Türlere

Haraway'e göre, teknolojik yenilikler ile organik olanın bileşimi olarak siborg, Batı'nın verili hakikatlerinden azadedir; Batı metafiziğinin aradığı anlamda bir köken öyküsü yoktur; kökensel masumiyetten yoksundur. Sibernetik-organizma melezi olan siborg, bir kimera ya da mozaik olarak muhalif ve ütöpiktir. Haraway'in, Endüstri Devrimi sonrasında yaşanan tekno-bilimsel gelişmeler ile organik olanın bileşiminden duyduğu heyecan, yeni yaşam biçimlerinin, sınır deneyimi yaşatacak düzeyde muhalif ve ütöpik olmasından dolayıdır. Öyle ki Haraway'e göre siborg imgesi, bedenlerimizi ve aletlerimizi kendimize açıkladığımız hiyerarşik düaliteler labirentinden çıkış için imkanlar barındırır.⁵

Özellikle kadın üzerindeki tahakkümün sona erdirilmesi bakımından siborg teknolojik gelişmeler aracılığıyla ataerkil düzeni sarsarak toplumsal cinsiyet-sonrası (post-gender) bir topluma geçişi sağlayabilir. Olmayı seçmediğimiz, kendimizi öyle bulduğumuz siborg hali, bir tür postmodern kolektif ve kişisel benliktir. Alternatifleri fark edebilmek için feministlerin kodlaması gereken benlik işte budur.⁶ Siborglar, Cennet Bahçesi'ni tanımazlar; çamurdan yapılmadıkları gibi toprağa dönmeyi de düşlemezler. Feminist siborglar, kökensel masumiyetten değil, geleceğe dönük hayatta kalma gücünden beslenir.⁷ Hayatta kalmak için bağlantıya muhtaç

⁴ Haraway, D. (2010). *Başka Yer*, Çev. Güçsal Pusar, Metis Yayınları, İstanbul, s.47.

⁵ A.g.y., s.90.

⁶ A.g.y., s.67.

⁷ A.g.y., s.81.

olduklarının farkındadırlar; fakat holizmden sakınırlar. İleri teknoloji, animist öğretilerdeki bağlantısallığı hatırlamak için bir yol sunar ama burada sözü edilen, yeni bir deneyim olarak teknoloji ile organik olanın iç içe geçtiği bir bağlantısallıktır ve bu bağlantısallık, holistik yaklaşımları bertaraf eder.

Haraway’e göre, teknolojik imkanlar bakımından cinsiyet sonrası dünyanın yarattığı olan siborg, iletişim ve bilgi ağları ile mevcut düzeni sarsmaya muktedirdir. Burada dikkat edilmelidir; çünkü *ağ oluşturmak* (networking) hem feminist bir pratiktir hem de çokuluslu şirketlerin stratejisidir; *ağ örmek* ya da *ağ dokumak* (net-weaving) ise muhalif siborgların tavrıdır. Çağımızın geçmişten devraldığı dayatmacı öğretileri ve teknolojik araçlarla geliştirdiği tahakkümcü politikaları aşmak için yeni iletişim ağları örerek yeni bakış açıları yaratacak olan da muhalif feministlerdir.

Haraway’e göre mevcut tahakküm sistemlerini alt üst etmek için yeni iletişim teknolojileri ve biyo-teknolojiler gerekmektedir. Tahakkümcü bir düzende komut ve kontrolü alt üst etmek için feminist siborglar iletişimi yeniden kodlamalıdır. Fakat Haraway, bu yeniden kodlama yollarının detayını vermemekte; sadece iktidar pratiklerinin yeniden konumlandırılmasında iletişimin önemine değinmektedir. Dünya kendi başına konuşmaz, dünya hakkında bilgiye ulaşmaya çalışan insanlar, kültür, iktidar gibi pek çok etkenle etkileşim içinde konuşur, diyaloga girer ve bilgiler de karşılıklı etkileşimle gelişir, yenilenir. Ataerkinin dayattığı kapitalist sömürge sistemini sarsmak için yeni iletişim biçimlerine ihtiyaç vardır. Son dönemdeki çalışmalarında yeni iletişim biçimleri ve ağ örme mefhumunu yerküreliler ölçeğinde genişleten Haraway bu yaklaşımın ilk adımını *Yoldaş Türler Manifestosu*’yla atar. 2003 yılında yayımlanan *Yoldaş Türler*’de teknoloji dolayımında birlikte-yaşama odaklanır ve bu konuyu “yoldaşlık” kavramı ile açık kılmaya çalışır.

Haraway, sibernetik ve organizmayı birlikte düşünürken, insanın kendi inşa ettiği ve giderek teknolojikleşen kültürü ile doğada varoluşu arasındaki etkileşimden söz etmektedir. İnsan ile hayvan arasındaki sınır meselesi henüz açıklığa kavuşmamışken –zaten Haraway’e göre, bu sınırı göstermek de mümkün değilken– siborg, sınır diye adlandırılan ayrımların silinmesine sebep olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bugünün sibernetik-organik dünyası, insan-doğa ilişkisi üzerine sorularımızı ve yanıtlarımızı dönüştürmektedir.

Doğa, *Yoldaş Türler Manifestosu*’nda insanlar ve insan-olmayanlar arasında kurulan bir ortak-inşa olarak tanımlanır. “Doğa benim için ve birçoğumuz için, Gayatri Spivak’ın *arzulamayabilemeyeceğimiz* olarak

nitelendirdiği o imkansız şeylerden biridir. Doğa ne gidilebilecek fiziksel bir yer, ne etrafı çitle çevrilecek ya da depolanacak bir hazine, ne de korunabilecek ya da tahrip edilebilecek bir özdür. Doğa gizlenmiş değildir ve bu yüzden peçesinin kaldırılmasına da ihtiyaç duymaz. Doğa matematik ve biyotıp kodlarınca okunacak bir metin değildir. Köken, ikmal ve hizmet sağlayan ‘öteki’ de değildir. Ne annedir doğa, ne bakıcı ne de köle; insanın üremesinin, kendini yeniden üretmesinin matrisi/rahmi, kaynağı ya da aracı da değildir.”⁸ Doğa, bir *ortakyer*dir. Doğa, bir figür inşa, mamuldür. Dünya bizim için *doğa* olarak var olabilmişse *doğa* burada, hepsi insan olmayan, hepsi organik olmayan, hepsi teknolojik olmayan pek çok aktör arasındaki bir tür ilişki, bir kazanım anlamına gelir. Sadece insanlar tarafından değil; insanlarla insan-olmayanlar arasındaki bir ortak inşadır.⁹

İnsanlar ile insan-olmayanlar arasındaki ortaklık ise *yoldaş türlere* işaret etmektedir. “Siborglardan yoldaş türlere” başlıklı makale, yan yana konmuş iki figürü, siborgları ve yoldaş türleri karşılaştırarak, hangisinin mevcut yaşam alanlarında, daha yaşanabilir politikalar ve ontolojiler oluşturmak konusunda verimli olabileceğini sormaktadır.¹⁰ Haraway’e göre, “mamulden de, organizmadan da teknolojiden de, insandan da yoldaş tür olabilir. Açık olan nokta şu ki, hiçbir şey kendi kendini yapmaz, kendi başına gelişmez ve kendi kendine yeterli değildir.”¹¹ Siborglar da yoldaş türler de insani olanla insani olmayanı, organik olanla teknolojik olanı, karbonla silikonu, özgürlükle yapıyı, tarihle miti, zenginle yoksulu, modernlikle postmodernliği, doğa ile kültürü beklenmedik biçimlerde bir araya getirmektedir.

Örneğin, insana yoldaşlık eden ve insan kültürleriyle dönüşen köpek, çakal gibi figürler önemli yoldaş figürlerdir; genetik mühendislerinin araştırma konusu olan çakal-köpek-kurt hibridi coywolf da, laboratuvarında yapılan koyun Dolly de, OncoMouse¹² da böyledir. Daha önceleri “dünyada hayatta kalmak için siborglar!” sloganını uzun süre savunduğunu belirten Haraway –siborglardan vazgeçmemekle birlikte– yoldaş türler görüşünde

⁸ A.g.y., s.122-123.

⁹ A.g.y., s.127.

¹⁰ A.g.y., s.227.

¹¹ A.g.y., s.255.

¹² OncoMouse ya da Harvard Mouse, kanser araştırmalarında kullanılmak üzere Harvard Üniversitesi laboratuvarlarında insana benzerliği artırmak amacıyla genetiği değiştirilerek üretilen fare. Haraway’ göre, kanserle mücadelede araştırmaların güvenilirliğini artırmak için üretilen bu teknolojik-organik melez mamul, insanla yoldaşlık ilişkisi içindedir.

“hızlı koş ve iyi ısır!”¹³ tezahüratını benimser. Köpek eğitimine ilişkin bu sloganın gösterdiği gibi, Haraway köpek figürüne ayrı bir önem atfeder. Köpekler, tekno-bilimde vücut bulmuş etten kemikten maddi göstergesel mevcudiyetlerdir ve insanın evrim sürecinde suç ortakları olarak birlikte yaşamak üzere uzun zamandır yanımızda, burada, alandadırlar. İnsanlar da partnerleri de yoldaş türler tarihinde birlikte-olagelirler.¹⁴

Haraway bir söyleşisinde yoldaşlığa ilişkin görüşünü şöyle dile getirir: Ben ne (salt) doğa ne de (salt) kültür olan çok çeşitli mevcudiyetler hakkında yazdığımı zannediyorum. Siborg işte böyle bir mevcudiyet; çakal da böyle; ve genetik mühendislerinin laboratuvar araştırma hayvanı OncoMouse da bu tuhaf ailenin, ne doğa ne de kültür, ancak bir ara yüz olan bu queer ailesinin bir üyesi. Bu aile bana göre, benim kişisel olarak üzerine yazdıklarım anlamında siborgu, çakalı, OncoMouse’u, feministleri, feminist analiz içindeki kadınların tarihini, yeni projemdeki köpekleri ve tabii ki insan-olmayan primatları kapsıyor. Tüm bu mevcudiyetler, doğa ve kültür kategorilerinin birbirinden ayırt edilmesindeki zorluğu gösteriyor.¹⁵

Gerek *Siborg Manifestosu*’nda gerekse *Yoldaş Türler*’de insan olan ve olmayan, teknolojik olan ve olmayan, organik olan ve olmayan şeylerin ortaklığına dikkat çeken ve tekno-bilimsel gelişmelerden heyecan duyan Haraway’in özellikle 2000’lerde yayımlanan çalışmalarında bu gelişmelerin etkisiyle artan ekolojik yıkımı ve tükenişi durdurabilecek bir yol önerme çabasında olduğu görülmektedir. Haraway’e göre, doğa ve adalet ya birlikte var olacaklar ya da birlikte yok olacaklardır. Yerkürede yaşayan aktörler, kendilerine benzemeyen başka aktörlerle bir arada dünyalar kuran yaratıklardır. Bazı insan aktörler, diğer aktörleri, dönüştürmeye çalışabilirler. Fakat insan olsunlar ya da olmasınlar, diğer aktörler böyle bir indirgemeci dönüşüme direnmektedir.

Tekno-bilimsel gelişmeler ile ekolojik farkındalığı geliştirme nosyonunun paralel bir hat üzerinden nasıl yürütülebileceği sorusu Haraway’in *Staying with The Trouble* başlıklı çalışmasında yanıtını bulur. Haraway, 2013’te Cerisy’de katıldığı ve Isabelle Stengers’ın yönettiği bir anlatı atölyesinde etnolog Vinciane Despret ve film yapımcısı Fabrizio Terranova ile aynı çalışma grubunda yer alır. Atölye çalışmasına katılan

¹³ Bu slogan, Schutzhund adı verilen ve iz sürme-koruma çalışmasına dayanan köpek eğitiminde yaygın olarak kullanılır.

¹⁴ A.g.y., s.255.

¹⁵ Söyleşi için bkz: <http://davetsizmisafir.org/2007/02/08/donna-haraway-ile-siborglar-ve-yoldas-turler-uzerine/>

grupların birer bebek öyküsü yaratması istenir ve böylece *Camille* doğar. Haraway *Staying with The Trouble*’da hem Antroposen eleştirisini hem de *Camille* öyküsünü anlatarak ekolojik yıkım karşısında ne yapılması gerektiğine dair en net önerisini sunar.

Yerkürelilerin Gücü ve Ağ Ören Anlatılar

Haraway’in *Staying with The Trouble*’da bahsettiği Antroposen tartışması yaklaşık yirmi yıldır gündemdedir. Dünya tarihinde ekolojik yıkıma sebep olan pek çok olay sayılabilir fakat günümüzde yaşanan ekolojik tükenme büyük ölçüde insanın sebep olduğu bir tükeniştir. Öyle ki jeolojik bakımdan kıtasal oluşumları bile etkilemektedir. Bu değişimin büyüklüğüne dikkat çekmek için kimyacı Paul Crutzen yeni bir jeolojik çağa geçildiğine dair saptama ile bir isim değişimi önerir: Artık *Holosen* değil *Antroposen* çağında yaşamaktayız, yani İnsan çağı. *Antroposen* teriminin önerilmesinin üzerinden uzun süre geçmiştir. İsim değişikliği konusu henüz karara bağlanmamış olsa da¹⁶, jeolojik bakımdan artık başka bir çağda yaşadığımız pek çok bilim insanı tarafından tartışılmakta ve bu terimin kullanımı gerek medyada gerek akademik alanda yaygınlaşmaktadır.

Bu tartışmada son jeolojik çağ *Holosen*’den sonra gelen döneme ilişkin yeni adlandırmanın, *Antroposen* olarak karara bağlanacağı kanaati yaygınlaşsa da alternatif olarak *Kapitalosen*’den de söz edilmektedir. Haraway *Kapitalosen* ifadesini kısa bir süre için *Antroposen*’den daha çok desteklemiş fakat sonrasında, ekolojik tahribata ve yeni bir çağın yaşanmakta olduğuna ilişkin adlandırma konusunda *Chthulusen* ifadesini daha uygun bulmuştur.

Chthulu ilk kerte de, “yeraltı”, “başka bir dünya” anlamlarını çağırırsa da, Haraway, kendi kullanımıyla *Chthulu*¹⁷ derken, sözcüğün problematik diğer anlamlarını bir kenara koyarak, sayısız zamansallığı ve mekânsallığı bir arada toplamış sayısız varolanla bağlantılı bir dünyadan söz

¹⁶ Jeolojik bakımdan çağları, dönemleri adlandırma işini Uluslararası Stratigrafi Komisyonu karara bağlamaktadır. Son yıllarda pek çok tartışmaya konu olan *Antroposen* (*Anthropocene*) terimi henüz Stratigrafi Komisyonu tarafından yeni bir çağ ismi olarak ilan edilmemiş olsa da, jeolojik bakımdan yeni bir çağa geçildiği fikri farklı bilim alanlarından araştırmacılar tarafından desteklenmektedir.

¹⁷ Aslında bir örümcek cinsi olan *Pimoida Chthulu*, adını *chthonic* sözcüğünden almaktadır. Yeraltına ait olan, yerkürenin derinlikleri, kolları ve güçlü dokungaçları anlamıyla *chthonic*, Haraway’in *Chthulusen* terimini önermesinin de sebebidir. Bu kavramla Haraway, dokunan, hisseden, yerküreyi saran yerkürelilerin güçlerine dikkat çekmektedir.

ettiğini belirtir.¹⁸ Chthulusen'de yerküre sayısız insan ve insan-olmayan sığınmacı ile doludur fakat sığınak yoktur. Merkeze insanı yerleştiren Antroposen'in aksine Chthulusen tüm yerkürelileri odağa alır. Daha da önemlisi Haraway'e göre, Antroposen sadece insana odaklanarak örtük bir umutsuzlukla tükenişi önlemenin mümkün olmadığı hissini yaratan bir acizlik içermektedir. Oysa Chthulusen, bu dünya güçlerine odaklanmaya çağırır. İnsan da diğer yerküreliler gibi, *Chthulunun* çağrıştırdığı örümcek ve ahtapot figürleri gibi birkaç koldan sararak, ağlar örerek yaşamı kurmalı ve korumalıdır.

Chthulusen ile Haraway'in teknolojik yeniliklerden duyduğu heyecanın giderek bu dünya güçlerinden duyduğu heyecanla yer değiştirmeye başlaması dikkat çekicidir. Haraway'e göre, *Siborg Manifestosu*'ndaki sloganları yüksek sesle söyleme gerekliliği bir taraftan sürerken, diğer yandan Chthulusen için yeni bir slogana ihtiyaç vardır: *Bebek yapma, akrabalık kur!* Haraway, tükenişi engellemek ve insan-olmayanlara ilişkin sorumluluk almak için bu sloganı haykırmanın aciliyetine dikkat çeker: Akrabalık kurmalı ve her ne olursak olalım birlikte yapmaya-oluşturmaya çaba göstermeliyiz. *İnsanın üstünlüğü* vurgusu yerine; bölüp ayırmaya, dağıtmaya, tüketmeye dayalı bakış açısı yerine *birlikte oluşturmaya*¹⁹ odaklanmalıyız.

Elbette burada, akrabalık ile kastedilen jeneolojik ve geçmişten seslenen tınıyla soy vurgusu değildir. Haraway, safkan fantezisine dayanan doğum yanlılığına karşıdır. Akrabalık –soydaşlık anlamından farklı olarak– insan bireyleri kapsamakla kalmayıp evrendeki her şeyle birlikte tekler yapma ortaklığıdır. En derin mânâda, bütün yerküreliler akrabadır. Dolayısıyla, insan bireyler bebek yaparak çoğalmak yerine akrabalıkları geliştirmelidir. Akrabalık, sadece Avrupalı ve/veya Amerikalı olmayan, dekolonyalist, yerel dünyaların bireyleri üzerinden düşünülmelidir. Hatta sadece hetero olmayan, queer bireyler; sadece insan olmayan, biyolojik ve biyolojik olmayanların akrabalık ilişkileri ile bir dünya kurma olanağına odaklanılmalıdır.

Böyle bir dünya kurma çabasında Haraway, tekno-bilimsel gelişmeleri ekolojik yıkıma engel olacak şekilde kurgulayabilmek için merak, uygulama ve sorumluluğun birlikte önemine değinir ve bu yaklaşımı Vinciane Despret'de bulduğunu belirtir. Despret araştırmalarında insan olan ve

¹⁸ Haraway, D. (2016). *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Durham: Duke University Press.

¹⁹ Burada “birlikte oluşturmak” ifadesiyle, metnin ilerleyen bölümlerinde değinilecek olan *compost* sözcüğü ve *compose* fiiline atıfta bulunmaktadır. Bkz. 21. dipnot.

olmayan canlılarla birlikte düşünmektedir. Örneğin, Negev çölünde –ornitolog Zahavi ile birlikte– kuşların sabah dansını gözlemleyip, onları dinleyip, bu kuşların sabah danslarını, şarkılarını ve diğer yuvalardaki –kendi yavruları olmayan– yavruları nasıl beslediklerini insanlara aktarmaktadırlar. Bu çalışmalar, canlıları sadece birer organizma olarak değil, hikayeleri olan bireyler, gruplar ya da topluluklar olarak anlamak bakımından önemlidir. Yuvaları, şarkıları, beslenme, avlanma, korunma taktikleri, dayanışmaları ve bağlılıkları olan canlıların, özetle ritüelleri olan canlıların hikayelerini anlatmak ve dinlemek, insan-olmayan dünyaya karşı sorumluluk ve özen bakımından önemlidir. Buradan hareketle Haraway, sonu gelmekte olan bir dünyaya dair umutsuzluğu yaygınlaştırmaktansa, yerkürelilere dair anlatıların dönüştürücü gücüne odaklanmaya çağırır. Anlatılar aracılığıyla, insan-olmayan bireylere ilişkin farkındalığın geliştirilmesi, insanın üstünlük iddiasıyla sömürdüğü dünyanın tek seçenek olmadığını gösterebilir.

Bu bakımdan, ekolojik problemlere ve tükenişe yönelik *bebek yapma, akrabalık kur* sloganıyla –Haraway'in tabiriyle– yaygara koparmak önemlidir. *Antroposen* teriminde sezilen çaresizliğe karşı, *ne yaparsak yapalım değişmeyecek* acizliğine karşı, yaygara koparmak bir sorumluluktur. Her ne kadar bu yeni ve çok devrimci bir yaklaşım olmasa da, toprağa, yerküreye bağlı karşılıklı bir iletişim ağına dokunduğumuzu ve bu karşılıklı sorumluluğumuzu²⁰ hatırlatmak önemlidir. Karşılıklılık ilişkisinde, yaşam ağına bağlantı içinde olduğumuz herhangi bir insan ya da insan-olmayan bireyin hikayesini dinleme riskini alarak sorumluluğu üstlenmek gerekmektedir. Bir hikayeyi dinleme riski, dinleyicinin ya da okuyucunun, hikaye aracılığıyla daha önce haberdar olmadığı sayısız dallara ayrılan bir konuyu bağlantılarıyla görmeye sevk edilmesi demektir ve hikayeyi dinleyen herkes o farklı yaşamlara karşı artık sorumludur. Haraway son çalışmasında bu farkındalığı ve sorumluluğu *Camille* öyküsüyle dile getirir.

Camille: İnsan-olmayan Canlılarla Yoldaşlık Üzerine Bir Hikaye

Kumruların, güvercinlerin ve geveze kuşların hikayelerini dinleyip aktaran Vinciane Despret'nin yaklaşımından etkilenen Haraway'in 2013'te katıldığı atölyede grup arkadaşlarıyla çalışması sonucunda *Camille* öyküsü

²⁰ Burada Haraway (2016), *responsibility* değil, Despret'nin de kullandığı *response-ability* ifadesini kullanır. *Response-ability* sözcüğüyle, karşılıklı sürdürülen bir iletişimde ve yaşam ağına sorumluluğa dikkat çekilmektedir.

doğar. Haraway öyküyü kurgulama sürecinde Camille aracılığıyla sadece insanlardan oluşmayan akrabalık ilişkilerini tanıyıp, kendini birlikte kurduğu bireyleri, mekanları, ağları, patikaları öğreneceği bir yolculuğa çıktığını; *bebek yapma, akrabalık kur* sloganını da Camille’den öğrenip geliştirdiğini belirtir.

Camille 2025-2425 yılları arasında beş nesil süren bir simbiyotik²¹ yaşam yolculuğunun öyküsüdür. Bu öyküde çocuklar, ortakyaşar insan-olmayan bireyleri tanıyıp aynı yaşam ağına birlikte dokunduklarını fark eder; ortakyaşar her bireyin nasıl bu ortaklık aracılığıyla gelişip büyüdüğünü öğrenirler. Hikaye şöyle başlar: 2000 ile 2050 yılları arasında yerkürede iklim krizi, açlık ve diğer ekolojik problemlerden dolayı kayıplar yüksek düzeydedir ve bu koşullara rağmen insan nüfusu artmaya devam etmektedir. İnsan ve insan-olmayan pek çok canlının hayatta kalabilmek için zorunlu olarak göç ettiği bu berbat dönemde, 2020 yılında, New River ve Gauley River arasında New Gauley adında yeni bir yerleşim alanı kurulur. Buraya yerleşen ve kendilerini kısaca *compostist*²² olarak adlandıran topluluk, yerküredeki büyük yıkım döneminin ardından geçen ilk birkaç yılda bebek dünyaya getirmemeyi tercih eder ve bu süreçte ekolojik, ekonomik ve kültürel bakımdan akrabalık ilişkilerini geliştirmeye çalışırlar. Birkaç yılın ardından topluluk, ortakyaşarlığa ilişkin farkındalıkla yetiştirecekleri ilk nesli dünyaya getirmek için hazır olduklarını düşünür ve 2025 yılında *compostist* topluluğun ilk bebekleri dünyaya gelir. Bu bebekler balık, amfibyan, memeli hayvanlar, kuşlar, kelebekler ve başka böceklerle ortakyaşar olarak partnerdirler. Toplulukta bekar olarak bebek büyüten de mevcuttur, üç ebeveynli yaşam da. Bu ebeveynlerin dünyaya getirdiği yüz civarı bebek, çocukluklarının ilk yıllarından itibaren ortakyaşarlığa ilişkin farkındalık oluşturacak şekilde eğitim alırlar. Eğer çocuklukta bu farkındalık geliştirilmediyse sonrasında yetişkinlikte simbiyont pratiklerin yerine getirilmesi giderek zorlaşmaktadır. Bunun için bebeklik ve çocukluk

²¹ Biyolojinin temel kavramlarından olan “simbiyotik” ve “simbiyont” ifadeleri bazı cümlelerde “ortakyaşam” ve “ortakyaşar” olarak çevrilmiş; ve metin içinde her iki kullanıma da yer verilmiştir.

²² Kendisinin de *compostist* olduğunu belirten Haraway bu ifadenin yanı sıra “humus” ifadesini de antroposentrik yaklaşımları sarsmak için kullanır. “İnsan” (human) yerine “humus” (yerküre, toprak) demeyi tercih eder: Human-as-humus, yerkürelili olarak insan. Hepimiz yerküreliliyiz; yerküredeki bağlılıklardan oluşan tekleriz.

Farklı özellikteki şeylerin bir araya gelmesinden oluşan bileşim anlamında “compost” sözcüğünden türetilen “compostist” henüz yeni ortaya konan bir kavram olmasından dolayı Türkçeye çeviride anlam kaybını önlemek için metinde “compostist” olarak bırakılmıştır.

döneminden bağıllık gerekmektedir. İlk yüz yıl içinde bu yerleşim bölgesine 175 iç-göç olurken, 50 dış-göç yaşanmıştır. Dışarıdan gelen ziyaretçiler her zaman çok iyi karşılanıp ağırlanırken, kalıcı göç etmek isteyenler, compostist topluluğun yasal gereklilikleri ve sorumlulukları üzerine sıkı bir seromoniden geçmektedir. Nüfusun çok artması halinde de yeni yerleşim bölgelerinin kurulması planlanmaktadır.²³

Camille, öyküye adını veren ilk bebek 2025’te dünyaya gelir ve Camille’in ortakyaşar partneri Monark kelebekler olur. Doğumundan önce Camille 1’e Monark kelebeklerle ortak genler aktarılır; elbette Camille’in kendi genetik yapısının uyum sağlayabileceği düzeyde. 5 yaşındayken Camille 1’in cildinde Monark kelebek tırtılı gibi siyah sarı çizgiler oluşur ve edindiği diğer özellikler de yaşı ilerledikçe belirginleşmeye başlar. Camille 1, birlikte yaşama dair ortaklıkla ilgili dersler almış ve ekolojik tükenişe ilişkin acil çözümlere yönelik öğrenim görmüştür. Camille 2, Camille 1’den öğrendikleri doğrultusunda, insanlar, insan-olmayan canlılar ve Monark kelebekler için uygun yerel koşulları ve bu ortaklığa dair ontolojik, epistemolojik, politik ilkeleri sorgular. Camille 2, 15 yaşındayken Monark kelebeklerin kış zamanı göç yollarıyla ilgili tecrübeler edinir; hatta 2100 yılının Kasım ayında Meksika bölgesinde genç simbiyontların göçü sırasında, Mazahua kadınlarının 2004’te başlattığı *su hakkını savunma hareketinin* 96. yıldönümü kutlamalarına katılır. Camille 2 bu süreçte Mazahua yerlilerinin yaşam koşullarını ve politik tavrını gözlemleyerek *birlikte-olagelmeyi*²⁴ daha iyi anlamış, öğrenmiştir.²⁵

²³ Adeta Rönesans dönemi ütopyalarını anımsatan bu anlatıma karşın Haraway, ütopyalardan ziyade bilim kurgunun etkisini önemseydiğini belirtir. Ütopyaların naif anlatımlarına ve çıkmazlarına karşı, politik olana ilişkin tartışmayı canlı tutan bilimkurgu tarzını tercih eder. Ayrıca Science Fiction (BilimKurgu) kısaltması *SF*, Haraway tarafından farklı anlamları imleyen bir kısaltma olarak kullanılır: Science Fiction; String Figures; Speculative Fabulation; Speculative Feminism.

²⁴ Burada ifade edilen *birlikte-olagelme (becoming-with)*, Haraway’e göre Lynn Margulis’in dikkat çektiği “symanimagenesis”tir.

²⁵ 2004’ten beri Mazahua yerlilerinin savunma hareketi devam etmektedir. Öyküye göre, dereler, nehirler, su havzaları bakımından verimli olan Meksika Mazahua bölgesindeki ekolojik mücadele hareketi Camille 2’nin yaşamı boyunca da devam etmiştir. Camille 2, Mazahuaların, insan-olmayanlarla birlikte-olagelme inanisından etkilenir. Mazahua yerlileri “ölüler günü”nde atalarının mezarında onlara sundukları çiçekler ve meyvelerle atalarını unutmadıklarını göstermekte ve onların da Monark kelebekler olarak kendilerini ziyaret ettiklerine inanmaktadırlar. Kasım ayında kutlanan bu gün, Monark kelebeklerin göç dönemine denk gelmektedir. *Camille* öyküsünde 2100 yılının Kasım ayında Monark kelebekler Mazahua’ya geldiğinde, savunma hareketinden bir kadın Camille 2’ye mücadelede zincire vurulan, tecavüz

Camille 3’ün yaşam sürecinde ise ortakyaşar bireylerin sayısı artmış ve kısmî bir iyileşme sağlanmıştır. Fakat elbette Kapitalosen ve Antroposen’in yok edici etkisi henüz ortadan kalkmamıştır. Camille 3 yaşamının ortalarında elli yaşlarındayken, insan nüfusu –eskiye nazaran gerilemiş olsa da– diğer canlılarla kıyaslandığında hâlâ yüksek düzeydedir ve yerküreye verilen zarar devam etmektedir. Bu zararın önlenbilmesinde öykülerin ve öykü anlatıcılığının önemi Camille 3 tarafından daha iyi fark edilmiştir. Çünkü insanları ve insan-olmayanları, siborgları ve yoldaşları bir arada tutan bu öykülerdir. Bir bakıma öyküler, farklı yaşamları birleştiren kılcal damarlar gibi işlemektedir.

Dördüncü nesil Camille 85 yaşındayken anılarını bir günlükte toplayıp bu günlüğü henüz 15 yaşında olan Camille 5’e aktararak onun ortakyaşam ağındaki sorumluluklarını fark etmesine yardımcı olmuştur. Camille 5, 2425’te öldüğünde insan nüfusu 3 milyar civarındadır ve bu dönemde 1 milyar kişi ortakyaşardır. Camille 5 döneminde yazık ki hâlâ dünyanın tükenmesine, parçalanmasına, yok olmasına yas tutmaya hevesli pek çok insan bulunmaktadır. Bu sebeple, insanlar ile insan-olmayanların katillerinin unutulmaması ortakyaşar bireylerin sorumluluğunun bir parçasıdır, tıpkı Mazahua yerlilerinin yaptığı gibi. Bunun için, ortakyaşarlığı geliştirerek yoldaşlığa ilişkin öyküleri anlatmaya, aktarmaya devam edilmelidir.

Özetle, Camille, insan ve insan-olmayanların yaşamlarına ve yaşam alanlarına özellikle Kapitalosen ve Antroposen döneminde verilen zararları, beş insan nesli boyunca *birlikte-olagelme* yolu ile iyileştirme çabasının öyküsüdür; Monark kelebeklerin ve tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan diğer bireylerin gelecekte yaşamlarını sürdürmelerinin sağlanmasına ve insanın bu konuyla ilgili sorumluluğuna ilişkin bir öykü.

edilen, kaybolan insanların hikayesini anlatır ve Julio Garduno Cervantes’in bir şiirini öğretir:

*Ben Mazahua’yım; benim varlığımı yok saydınız; ama ben sizinkini yok saymadım.
Ama ben varım; ben Mazahua’yım; bu topraktan, havadan, sudan ve güneşten yapıldım.
Atalarımı esir alarak yurtlarını çaldınız; onları öldürdünüz.
Evi ben yaptım ama içine siz yerleştiniz; suçlu olan sizsiniz ama beni esir ettiniz;
Devrimi biz yaptık ama nimetlerinden siz yararlandınız.
Sesim yükselerek binlercesine katılır ve birlikte tekrar ederiz: Bizler Mazahua’yız.
Ellerimiz herkes için ekip biçer; herkes için mücadele eder.*

Birkaç Soru: Özgürleştirici Gelişmeler mi, Dayatmacı Yenilikler mi?

Haraway *Siborg Manifestosu*’ndan itibaren dikkat çektiği “bugünün gerçekliğine dair politikalar üretme” nosyonunun pratikteki karşılığını, *Staying with The Trouble*’da yerkürelilerin gücünü vurgulayarak ve *Camille* aracılığıyla göstermeye çalışır. Haraway’ın çalışmalarındaki ortak tema, bir taraftan “siborg şimdinin ontolojisidir ve bize politikamızı verir” diyerek tekno-bilimsel gelişmelerden heyecan duyarken, diğer yandan “ekolojik yıkımı engellemek ve mevcut tahakküm sisteminin iletişim kodlarını kırmak nasıl mümkün olabilir” sorusuna yanıt aranmasıdır.

Fakat burada Haraway’ın saptamalarına ve savlarına dair birkaç önemli soru belirlemektedir. İlk, “siborg, bu melez-kimera, bedeni, maddeyi, bu dünya güçlerini yadsıyan tüm yaklaşımların kaynağında yer alan ve özellikle Batı biliminin ideallerine, araştırmalarına yön veren ruh/beden ya da akıl/beden düalizminin aşılmasını sağlar mı?” sorusu akla gelmektedir. Bu soruyla ilgili olarak *siborg* figürünün Harawayci ve Haraway öncesi anlamlarını unutmamak gerekir. Siborg, Haraway öncesi anlamıyla, insan bedeninin eksiklerini, doğaya bağlı kusurları giderme tasarısının bir parçasıdır; doğaya bağlı zayıflıklarımızı aşma girişimine işaret eder. Haraway ise mevcut durumdan hareketle artık hem sibernetik hem organik canlılar olduğumuz konusunda farkındalıkla yeni politikalar üretme ihtiyacına dikkat çeker. Harawayci yaklaşımda teknolojik figürlerle yakınlığımız “hem biziz; hem biz değiliz” ifadesiyle anlatılabilir. Siborg yaratılar, hem bedensel hem metinsel bakımdan tekno-organik hibridlerdir.²⁶ Elbette çalışmalarına bakıldığında, ruh/beden düalizmini aşmaya yönelik soruya Haraway’ın vereceği yanıt nettir: “İleri teknoloji, düalitelere meydan okur”²⁷ Haraway’e göre, ileri teknoloji gerek düalitelere, gerek cinsiyetçiliğin aşılmasında önemli rol oynayabilir. Fakat bu öngörü pek isabetli görünmemektedir. İleri teknolojinin, düalitelere aşılmasını garanti etmeyeceği açıktır. Aşma imkanı için etik-politik ilkelerden ve pratiklerden söz etmek gerekmektedir. Örneğin, Haraway’den önceki yaygın kullanımıyla siborg, insan bedeninin kusurlarını, eksiklerini, hastalıklarını aşma yönünde bir tasarımın ürünü olarak değerlendirildiğinde, ruh/beden ikiliğini aşmak bir yana, hiyerarşinin daha da pekiştiği söylenebilir. Descartes’ın, makine olarak değerlendirdiği ve acı

²⁶ Cook, P. (2004). “The Modernistic Posthuman Prophecy of Donna Haraway”, *Centre For Social Change Research*, Queensland University of Technology, s. 3.

²⁷ Haraway, D. (2010). *Başka Yer*, Çev. Güçsal Pusar, Metis Yayınları, İstanbul, s.85.

çekmelerinde beis görmediği makine-hayvanın karşısında artık makine-insanlar bulunmaktadır.

Bir başka önemli soru ise şudur: Kartezyen makine-hayvan tasarımı, 21. yüzyıl sonrası makine-insan tasarımına geçiş sürecinde, değişen bedenlerimiz ve yok olan ekosistemimiz doğrultusunda düşünme biçimimiz, hayal gücümüz ve anlatılarımız nasıl etkilenecektir? Bu soruya, yarını ipe çeken tekno-bilim araştırmacıları ve üreticilerinin verdiği yanıt, Profesör Siborg²⁸ olarak anılan Prof. Warwick’in şu sözüyle özetlenebilir: “Gelecekte, implantlar yardımıyla siborg haline gelen bireyler, insanlardan çok daha güçlü hale gelerek yaşamlarını sürdürecekler ve insan olarak kalanlar, muhtemelen insan ırkının bir alt türü olarak anılacak.”²⁹ Elbette burada göz önünde bulundurulması gereken asıl husus, hiyerarşinin aşılması bir yana siborg dünyasında bir grup endüstri patronunun, çoğunluğu baskılamaya devam edeceği bir iktidar mekanizmasının ve tahakkümün pekiştirilme ihtimalidir.

Ayrıca Haraway ileri teknoloji aracılığıyla, kadından doğma olmayanların siborg dünyasında, kadınlar üzerindeki tahakkümün de son bulabileceği umudunu taşır. “İletişim teknolojileri ve biyo-teknolojiler, bedenlerimizi yeniden elden geçirmek için can alıcı önem taşıyan aletlerdir. Bu aletler dünya genelinde kadınlar için yeni toplumsal ilişkileri cisimlendiriyor ve yürürlüğe koyuyorlar.”³⁰ Oysa tekno-bilimsel gelişmelere ve ürünlere bakıldığında, savaş endüstrisi için üretilen asker-robotlar ve cinsiyetçiliği daha da pekiştirecek seks-robotları üretimi göz önüne alındığında, kadınlar üzerindeki tahakkümün ve sömürünün, gelecek teknolojilerle daha da artacağı söylenebilir. Dolayısıyla, Haraway’in *Siborg Manifestosu*’nda ifade ettiği, cinsiyet sonrası siborg dünya, eğer teknolojinin kimler tarafından hangi amaçla üretildiğine dikkat edilmez ise, kadınları özgürleştirmekten ziyade daha da sınırlama riski taşımaktadır. Oysa Haraway, akıllı telefonlar, bilgisayarlar, bilişim sistemleri, devletlere bağlı elektronik denetleme ve öğrenme mekanizmaları aracılığıyla siberetik-organik melezlenmenin giderek arttığı günümüzde, teknolojinin kimler tarafından üretildiği ve hangi amaçlarla kullanıldığının saptanması ve buna yönelik toplumsal pratikler konusunda sessiz kalmakta; özgürleştirici

²⁸ Derisinin altına yerleştirilen implantlar sayesinde günlük yaşamı kolaylaştırdığını savunan ve bu tercihten dolayı Prof. Siborg olarak anılan Prof. Kevin Warwick, makinelerin, insan bedeninin eksiklerini tamamlamak için birer uzuv olarak kullanılması gerektiğini savunan bir siberetik bilimcidir.

²⁹ Cook, P. (2004), s. 6.

³⁰ Haraway, D. (2010), s.67.

teknolojik gelişmeler ile dayatmacı yenilikler arasına nasıl ayırım konacağına değinmemektedir.

Kadınların özgürleşmesi konusunda Haraway bir taraftan, cinsiyet-sonrası bir gelecekte söz ederek cinsiyetçiliğin aşılmasına dair umudunu dile getirmekte; diğer yandan, 1990’daki bir söyleşide cinsiyet-sonrası değil, dişi siborgların olduğu bir dünya hayalinden söz etmektedir. Androjen yüklü hassas ya da maço erkeklerin olduğu bir dünya Haraway’in umutla beklediği dünya değildir. O, ileri teknoloji sayesinde kadınların kendi bedenlerini ele geçirdiği, dönüştürdüğü; bu bakımdan da, doğuran ana olarak kutsanan kadının artık doğurmak zorunda olmadığı bir dünya öngörüsünde bulunmaktadır. Lakin son dönemdeki sloganı “bebek yapma, akrabalık kur” ifadesiyle Haraway, farklı bir ataerkil sömürünün tuzağına düşmektedir. Hem anti-sömürgeci, anti-kapitalist, queer feminist ve her kadının doğurganlığının kendi kararına bağlı olması gerektiği bir politik projeden söz etmekte, hem de gelecekte insanın doğurganlığından ziyade diğer türlerin baharının, verimliliğinin yaşanacağı bir nüfus kontrolünü savunmaktadır.³¹ Bu yaklaşımla öjenik bir nüfus planlaması tınısı yaratan Haraway kadın üzerindeki tahakkümün sürme ihtimalini göz ardı etmektedir. Militarist bir dünyada teknofili düzeyindeki endüstriyel üretimin çarkları arasında, ekolojik yıkımı engellemek için öncelikli çözüm yine kadını bedeni hakkında kendi kararını almaktan alıkoyan bir nüfus planlaması mıdır? Haraway’in “hayatta kalmak için siborglar” ya da “bebek yapma, akrabalık kur” sloganları ruh/beden düalizminin aşılmasına; cinsiyet-sonrası bir dünyada kadınların özgürleşmesine; akrabalık yoluyla anti-militarist, dekolonyalist bir dünyanın yaratılmasına dair umudu barındırsa da, bu sorunların çözümü konusunda problemler taşımaktadır.

Bir diğer soru ise, ileri teknolojiyle düalist hiyerarşilerin yıkılabileceği savıyla bağlantılı olarak Haraway’in, organikçi feminizmleri sarsmak adına *Siborg Manifestosu*’nda dile getirdiği “tanrıça olmaktansa siborg olmayı yeğlerim” ifadesinin nasıl yorumlanabileceği sorusudur. Haraway şöyle diyordu: *Siborg* imgesi, bedenlerimizi ve aletlerimizi kendimize açıkladığımız ikicilikler labirentinden çıkış yolu önerebilir. Makineleri, kimlikleri, kategorileri, ilişkileri, mekanları, öyküleri hem inşa etmek hem de yıkmak gerekebilir. (Siborg ve tanrıça) ikisi sarmal dansla birbirine bağlanmışsa da, siborg olmayı tanrıça olmaya yeğlerim.³²

³¹ Hamilton, J. M. (2017). “The Trouble with Babies”, (Book Review) *Cultural Studies* vol. 23 no1. UTS Press, s.187.

³² Haraway, D. (2010), s.90.

Haraway gelenekçi muhafazakar kutsallıkları sürdürmektense yeni imkanlar sunabilecek siborg imgesini tercih eder. Oysa Thom van Dooren *sarmal dans*³³ ifadesinde şu noktaya dikkat çeker: Haraway *Staying with The Trouble*’da Chthulusen ile bu dünya güçlerine dikkat çekse de, aslında teknofili tehlikesini göze alarak siborgu tercih etmektedir. Oysa Van Dooren’e göre, ileri teknoloji dünyasında teknofiliden sakınarak siborg yerine tanrıçayı tercih etmek, bu dünya tinselliğine vurgu yapmaktır; aşkın bir tanrısallığa değil.³⁴ Dolayısıyla, aslında her ikisi de insan tarafından kurgulanan bu iki figür arasında bir tercih yapılacaksa, hem ataerkinin hem de aşkın tanrısallığın sorgulanması bakımından, tanrıça figürü yeni politik imkanlar konusunda daha üretken olabilir; ataerkiyi sarsan ve içkin bir tinsellik ile materyal dünyaya odaklanan politik imkanlar sunabilir. Buna karşın siborg seçeneği, aşkın tanrısallıkla yüzleşmez ve teknofili tehlikesine karşı savunmasızdır. Bu da tahakküm sisteminin sürdürülmesi demektir. Siborg karşısında tanrıça figürü, paganlığı da göz önünde bulundurarak, bu dünyanın güçlerine odaklanır, başka dünyalara değil.

İnsan kendine yeter olmayışından dolayı bağlantıya ihtiyaç duyar ve canlılık ağının bir noktasında konumlanır. Bu *bağlılığı gözeterek* tanrıça figürüne başvurmak ile *kusurları teknoloji dolayısıyla giderilmiş kendine yeter bir canlı olarak* siborga başvurmak arasındaki gerilim, günümüzde yaşanan ekolojik yıkıma ilişkin tartışmaların can alıcı unsurudur. Haraway’ın bu çekişmede tercihi, organikçi feminizmlerin aşılmasına aracılık edecek *siborgdur*: Kadından doğmayan (organik olmayan) siborglar, ilkel-medeni dikotomisini pekiştiren tüm organikçi eko-feminizmleri sarsar.³⁵

Sonuç

Son dönemde hiyerarşik düaliteleri sarsmaya çalışan ve insanmerkezci olmayan bir yaklaşımla *insan sonrası* (posthuman) tartışmasına katkıda bulunan Rosi Braidotti, Haraway’ın *siborgları*,

³³ *Sarmal ya da spiral dans* ifadesi pagan yaklaşımlarda enerjinin devinimine ilişkindir. Öyle ki, enerji hep spiral halinde akar. Devinim döngüseldir, dalga formundadır. Spiral dans, galaksilerin, deniz kabuklarının, DNA’nın formunda görülür. Ses ve ışık da dalgalar halinde yayılır. Yaşamı oluşturan, bu spiral harektir. Bununla birlikte Haraway’ın ifadesinde yer alan spiral dans, enerjiye ilişkin olmaktan ziyade politik/spiritüel bir danstır (Van Dooren, 2005, s.49).

³⁴ Van Dooren, T. (2005). “I would rather be a god/dess than a cyborg, a pagan encounter with Donna Haraway”, *The Pomegranate* 7.1, Equinox Publishing, London.

³⁵ Haraway, D. (2010), s.84.

kimeraları ile kendi *göçebe öznelerini* yoldaş olarak gördüğünü belirtmiştir. Her iki düşünürün de ortak noktaları, kimera, yoldaş ve göçebe figürleri aracılığıyla sınırları ihlal etmeye ve bağlantısallığa dikkat çekmeye çalışmalarıdır. Rosi Braidotti’ye göre Haraway, Deleuzeyen bir hayvan-oluş, yeryüzü-oluş vurgusuyla siborg-oluştan söz eder ama Deleuze ve Guattari’den farklı olarak, insan-olmayan aktörleri de göz önünde bulundurur. Bu bakış açısıyla farklı bir etik/politik zemin kurmaya çalışan Haraway, insanın merkezî konumunu, insan-olmayanlar ve insan-sonrası bireyler lehine yerinden eder ve insanmerkezciliğin yerine eşitlikçi bir biyo-merkezciliği tercih eder.³⁶ Buna karşın, Braidotti’nin Haraway’i *posthumanist* olarak nitelendirmesine Haraway net bir şekilde karşı çıkar. Çünkü bu yorumun aksine, Haraway’e göre Camille, *posthumana* “hayır” demenin adıdır. *İnsan-sonrası* olmaya da Antroposen ifadesini yaygınlaştırmaya da karşı çıkan Haraway şöyle der: Ben posthümanist değil, compostistim; hepimiz birbiriyle-olagelen bileşimleriz, insan-sonrası değiliz.³⁷

Haraway, *antroposun* yüceltilmesine karşı akrabalığı ve birlikte-olagelmeyi savunmaktadır. Elbette, daha önce de belirtildiği gibi, akrabalık ile kastedilen jeneolojik ve geçmişten seslenen tınıyla soy vurgusu değildir. Akrabalık, sadece insan bireyleri kapsamakla kalmayıp evrendeki her şeyle birlikte tekler yapma ortaklığıdır. En derin mânâda bütün yerküreliler akrabadır; fakat bu akrabalık meselesinde, “akrabayı yeme” ya da “akrabaya yem olma” konusu da ayrıca tartışmaya açıktır.³⁸ Haraway açıkça söz etmese de, burada “akrabalık”, *birlikte-olagelme* ya da karşılıklı olarak bireylerin birbirlerini yarına aktarması olarak anlaşılabilir. Akrabalık, yoldaşlık, birlikte-olagelme, ortakyaşarlık gibi terimler aracılığıyla Haraway bu dünyada birlikte yaşama dair farklı olanaklara dikkat çekmektedir. Haraway’e göre, gerçek bir dünya ile ilgili izahlar, bir keşif mantığına değil, iktidar ilişkilerinden nasibini almış bir toplumsal ilişki olarak konuşmaya dayanır.³⁹ Bu bakımdan anlatılar, iktidarın yeniden kodlanmasında büyük önem taşır. Benimsediğimiz iletişim pratikleri ve yaygınlaştırdığımız anlatılar, nasıl bir dünyada hangi etik/politik zemin üzerinde olduğumuzu ya da olmak istediğimizi göstermektedir. “Siborglar hakkında beni ilgilendiren,

³⁶ Braidotti, R. (2006). “Posthuman, All too Human”, *Theory, Culture & Society*, SAGE, vol 23. s.207.

³⁷ Haraway, D. (2015). “Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin” *Environmantal Humanities*, vol.6. s.161.

³⁸ Haraway’ın “akrabalık” ile dikkat çektiği, Derin Ekoloji’de ortaya konan homojenleştirici bir akrabalık vurgusu; ya da vejeteryan ve vegan bireylerin savunduğu türden bir değer ve hayvan hakları meselesi değildir.

³⁹ Haraway, D. (2010), s.115.

bunun bir yandan insan ve makinenin, diğer yandan da insan ve diğer organizmaların, içinde iletişimle ilgili bir sorunsalı da barındırarak sınırları ihlal edecek düzeyde iç içe geçmesiydi”⁴⁰ diyen Haraway, bu sorunsalı Antroposen, Kapitalosen ve ekolojik yıkımla değerlendirdiğinde, *anlatılarla ağ örme* pratiğine ulaşır.⁴¹ Ağ oluşturmaktan farklı olarak, ağ örmek ya da ağ dokumak, mevcut hiyerarşileri yıkacak muhalif siborgların pratiğidir.

Medeniyet yüzyıllarca bilinci (aklı), bedene (doğaya) üstün kılmıştır. Bir zamanlar yaban hayatın, hayvanın, doğanın geride bırakılmaya çalışılması gibi, günümüzün ileri teknolojiyle erk sahipleri artık insanı geride bırakmaya mı hazırlanmaktadır? Giderek yaygınlaşan *posthuman* ve *transhuman* tartışmaları insan-doğa ilişkisindeki dönüşüme dair farklı görüşler sunmaktadır. Özellikle ekolojik sorumluluk bakımından, gelmekte olan fakat henüz açıklıkla gösterilemeyeni, ifade edilebilir hale getirmek; konuya ilişkin sessizliği dağıtarak tartışmanın hattını belirlemek önemlidir. Haraway de, makro ve mikro düzeyde teknolojiyle kuşatılan bir dünyada, gelmekte olana dair tartışmanın hattını belirleyen düşünürlerden biridir. Bu bakımdan, Haraway’in dikkat çektiği siberetik-organik özne konumu, yeni icatlar, yeni perspektifler yaratması bakımından hem üretken hem tehlikelidir; bu konular ve icatlar tehlikelidirler ve ucubelerin vaatleriyle doludurlar. Haraway, tamamı organik olmayan, tamamı teknolojik olmayan, tamamı insan olmayan bir topluluk için, ucube figürler ve ötekiler için etik/politik zemin arayışında iletişimin, anlatıların önemini hatırlatır. Birlikte-olageldiğimiz mevcut yaşamları koruyabilmek ve tahribatı iyileştirmek için, farklı yaşam biçimlerini ayırt etmek, yitirilen yaşamları, mekanları anlatmak, bellek oluşturmak, ağlar ören anlatı depoları kurmak ve yeni bilgisel yaklaşımlar geliştirmek önemlidir. Tüketilen, sömürülen, baskılanan taraflar için yeni bir dilin kurulması, yeni öykülerin oluşturulması gerekmektedir.

Haraway’in gösterdiği hat doğrultusunda öncelikle teknolojik ürünlerle melezlendiğimiz bu çağda “güncelliğimiz nedir?” sorusuyla realiteye odaklanmak; ikincileyin, tükenişi engelleyecek bir ekolojik farkındalığa ulaşmak; üçüncü olarak, çözümün ancak mevcut yaşamları koruyan bir doğa bilgisiyle, doğayla bağı korumayı sürdürerek sağlanabileceğini fark etmek; ve son olarak, ortakyaşarlığın ve

⁴⁰ <http://davetsizmisafir.org/2007/02/08/donna-haraway-ile-siborglar-ve-yoldas-turler-uzerine/>

⁴¹ Burada ağ örme ve iletişim elbette sadece öyküler aracılığıyla gerçekleşmemektedir; bilimsel ve politik söylemler de birer anlatı deposu olarak son derece önemlidir.

bağlantısallığın fark edilmesi için insan-olmayan bireylerin hikayelerini anlatma gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu adımlar doğrultusunda Haraway’in çalışmalarından şu sonuç çıkarılabilir: Teknolojinin sağlayacağı özgürlük ortamına ilişkin umudun yeşerebilmesi için dikkatimizi yine doğaya yoğunlaştırmak gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, teknolojiyi özgürleştirici biçimde kullanabilmek için umut yine doğadadır. Bugünün teknolojik gerçekliği göz önünde bulundurulduğunda, siborgların imkan olarak taşıdığı yeni dünyalar ya da sibernetik-organizma melezlerin özgürleştirici pratikleri ancak mevcut alanı, doğayı, ortakyaşam ağındaki paylaşımları koruyarak ve dayanışmayı sürdürerek gerçek kılınabilecektir.

"HARAWAY'IN YOLDAŞ TÜRLERİ VE AĞ ÖREN ANLATILAR"
Ezgi Ece ÇELİK

KAYNAKÇA

- Braidotti, R. (2006). "Posthuman, All too Human", *Theory, Culture & Society*, SAGE, vol 23.
- Braidotti, R. (2013). *The Posthuman*, Polity Press, Cambridge.
- Cook, P. (2004). "The Modernistic Posthuman Prophecy of Donna Haraway", *Centre For Social Change Reaserch*, Queensland University of Technology.
- Hamilton, J. M. (2017). "The Trouble with Babies", (Book Review) *Cultural Studies* vol. 23 no1. UTS Press.
- Haraway, D., Ross, A., Penley, C. (1990). "Cyborgs at Large: Interview with Donna Haraway", *Social Text No25/26*, Duke University Press.
- Haraway, D. (1985). "Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s", *Socialist Review*, 80.
- Haraway, D. (1991). *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge, and London: Free Association Books.
- Haraway, D. (2007). *When Species Meet*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haraway, D. (2010). *Başka Yer, Çev*. Güçsal Pular, Metis Yayınları, İstanbul.
- Haraway, D. (2015). "Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin" *Enironmantal Humanities*, vol.6.
- Haraway, D. (2016). *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Durham: Duke University Press, e-book.
- Van Dooren, T. (2005). "I would rather be a god/dess than a cyborg, a pagan encounter with Donna Haraway", *The Pomegranate* 7.1, Equinox Publishing, London.
- Donna Haraway ile Siborglar ve Yoldaş Türler Üzerine* söyleşi, Erişim: <http://davetsizmisafir.org/2007/02/08/donna-haraway-ile-siborglar-ve-yoldas-turler-uzerine/>